

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ФАЛЬСИФІКАЦІЮ ВИБОРЧОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Стаття присвячена дослідженню особливостей кримінального законодавства європейських країн в аспекті встановлення кримінальної відповідальності за фальсифікації виборчої документації. Стаття містить порівняльний аналіз відповідних положень кримінальних кодексів України та інших країн Європи.

Статья посвящена исследованию особенностей уголовного законодательства европейских стран в аспекте установления уголовной ответственности за фальсификации избирательной документации. Статья содержит сравнительный анализ соответствующих положений уголовных кодексов Украины и других стран Европы.

The article investigates the specific features of the criminal legislation of European countries in terms of criminal liability for falsification of election documents. This article contains a comparative analysis of the relevant provisions of the Criminal Code of Ukraine and other European countries.

Актуальність теми цього дослідження обумовлена низкою факторів. Прагнення Україною до встановлення демократичних стандартів управління та врядування ставить високі вимоги щодо забезпечення реалізації прав людини та громадянина, які закріплені у міжнародних документах, до яких приєдналася наша держава, та Конституції України. У будь-якій демократичній державі правова регламентація виборів як сучасного інституту народовладдя повинна відповідати загальноновизнаним принципам і нормам міжнародного права.

Питання встановлення та удосконалення кримінально-правової заборони фальсифікації виборчої документації є надзвичайно актуальними для нашої держави у сучасних соціально-політичних умовах. Тому на велику увагу заслуговує зарубіжний досвід встановлення кримінальної відповідальності за фальсифікацію виборчої документації.

Аналіз кримінального законодавства зарубіжних країн дозволяє стверджувати про широку різноманітність національних

підходів до розв'язання проблеми превентивного кримінально-правового впливу щодо потенційних порушників виборчого законодавства. Так, наприклад, в окремих країнах законодавство проголошує обов'язкове голосування. Виборчі закони Австралії, Бельгії, Люксембургу та Нідерландів передбачають штрафні санкції за неучасть у голосуванні, Австрії, Греції та Сан-Марино – навіть кримінальну відповідальність, що є доволі незвичним для українського правового поля з урахуванням саме права на те, щоб обирати та бути обраним.

Отже, подана стаття містить порівняльно-правове дослідження статей кримінальних кодексів європейських країн, що встановлюють кримінальну відповідальність за фальсифікацію виборчої документації та результатів виборів (референдумів).

Серед вчених, які вивчали зазначену проблематику, можна виділити праці П. Андрушка, І. Бердник, В. Бодаєвського, С. Дерев'янка, С. Лихової, В. Навроцького, В. Тація, С. Яценка, А. Солдатенка, Н. Янюк та інших.

Перед викладенням цього матеріалу варто зауважити, що формулювання та стиль, який використовується у кримінальних кодексах окремих зарубіжних держав, є дещо дивним з позиції вітчизняного конструювання кримінально-правових заборон. Проте саме ці відмінності також представляють значний інтерес. Передусім йдеться про законодавство Австралії, Японії, Бельгії та інших країн.

Перший висновок, який можна зробити в цьому контексті, це те, що кримінальне законодавство зарубіжних країн настільки прискіпливо, як в Україні, не деталізує особливості кримінальної відповідальності за фальсифікацію виборів. Ознайомлюючись зі ст. 158 КК України, можна здивуватися тим, наскільки зазначена стаття є «всеосяжною», адже вона містить дванадцять частин, які охоплюються поняттям «фальсифікація виборчої документації». І в цьому контексті не можна не віддати належне мудрості українського законодавця, який максимально точно «перекрив» усі можливі способи фальсифікації вільного волевиявлення громадян України на виборах.

Проте ознайомлення із положеннями КК зарубіжних держав щодо встановлення кримінально-правової заборони на фальсифікацію результатів виборів наводить також і на інші думки. На відміну від українського кримінального кодексу, аналогічні нормативно-правові акти зарубіжних держав можуть «похвастати» «скромнішою» структурою відповідних статей. Нерідко,

як свідчить порівняльний аналіз, відповідна стаття містить лише загальні положення щодо заборони фальсифікації виборчої документації та результатів виборів.

У кримінальних кодексах інших країн взагалі відсутня спеціальна норма, яка передбачає кримінальну відповідальність за те, що у нас іменується «фальсифікацією виборчої документацією». Можна дійти висновку, що у випадках порушення виборчого законодавства з метою спотворити результати виборів застосовується загальна норма про кримінальну відповідальність за підробку документів та внесення неправдивих даних до них. Беручи до уваги той факт, що вибори є надзвичайно складним політико-правовим процесом, подібний підхід з позиції вітчизняних виборчих перегонів та звучних політично-виборчих скандалів, пов'язаних із фальсифікацією, видається спрощенням.

Проте чомусь численні приклади із зарубіжного досвіду наочно показує, що таке «спрощення» більш ніж «задовольняє» виборчу систему тієї чи іншої країни. Відповідь на питання щодо «кращого вибору» – спрощеного підходу або, навпаки, комплексного – криється, на нашу думку, в стабільності функціонування самої політичної системи та ефективності дії системи кримінальної юстиції.

Іншими словами, навіть найкращим чином сформульована кримінально-правова заборона, не буде сама по собі охороняти право на вільне волевиявлення громадян на виборах в умовах корумпованої системи кримінальної юстиції та правосуддя.

Інша обставина заслуговує також на увагу. Йдеться про певну «концентрацію кари» при реалізації кримінальної відповідальності за порушення виборчого законодавства. Є очевидним, що в Україні кримінальна відповідальність за порушення виборчого законодавства є набагато більш суворою, ніж згідно з кримінальними кодексами більшості досліджених нами держав. Виняток становить лише Австралія, законодавство окремих штатів якої буде нами аналізуватися нижче. Закрадається думка, що подібна суворість кримінального закону щодо порушників виборів нагадує висловлення, що «суворість законів компенсується необов'язковістю їх виконання».

Отже, ми впевнені, що компаративний аналіз буде надзвичайно корисним та цікавим для вітчизняного законодавця.

Естонія.

До 2002 року, відповідно до положень естонського кримінального законодавства, відповідальність за фальсифікацію результатів

виборів. 1 вересня 2002 року набрав чинності новий Кримінальний кодекс Естонії. Глава 10 Кодексу має назву «Винні діяння проти громадянських та політичних прав». Розділ 3 зазначеної Глави передбачає відповідальність за «винні діяння проти вільного здійснення виборчих прав».

Вельми цікавим є те, що у кодексі міститься визначення поняття «вибори», і це визначення міститься в окремій статті Особливої частини КК. Так, згідно зі ст. 160 Кодексу («Поняття виборів»), «вибори відповідно до того, як вони розуміються в цьому розділі, є вибори до Рейгікогу, до зібрань місцевого самоврядування та до Європейського парламенту.

В контексті теми нашого дослідження викликає інтерес три статті із зазначеного вище Розділу. Так, ст. 162 («Фальсифікація виборів») передбачає кримінальну відповідальність за «знищення, пошкодження, виїмку або підробка виборчих документів або неправильний підрахунок голосів». Карається подібне діяння грошовим штрафом або позбавлення волі на строк до 1 року. В контексті проведення порівняльного аналізу варто зауважити, що поняття «фальсифікація» є родовим поняттям щодо решти категорій («знищення», «пошкодження», «виїмка» та «підробка»).

Ст. 164 КК Естонії встановлює кримінальну відповідальність за «підкуп виборів». Так, зокрема, зазначена вище стаття КК Естонії визначає кримінально караним «вручення або пропонування особі матеріальної винагороди з метою її до нереалізації свого виборчого права або права голосування, або реалізації зазначеного права на користь певної особи або угруповання». Карається подібне діяння «штрафом до 300 штрафних одиниць або арештом».

Ст. 165 КК Естонії встановлює кримінальну відповідальність за «обманні дії на виборах». Ця стаття визнає кримінально караним «багаторазове голосування, за винятком випадку зміни свого голосу, наданого електронним способом, або участь у виборах без прав голосу або від імені іншої особи». Карається подібне діяння «штрафом до 300 штрафних одиниць або арештом».

Швеція.

В шведському кримінальному законодавстві відповідальність за фальсифікацію результатів виборів передбачена в розділі 17 КК Швеції «Про злочини проти громадської діяльності». Зокрема, в статті 8 зазначеного розділу зазначено, що «особа, яка під час виборів на публічну посаду або у зв'язку з іншою реалізацією

виборчого права з публічним питань, намагається перешкодити голосування або втрутитися до його результатів або іншим чином незаконно вплинути на голосування, повинно бути засуджено за незаконну діяльність під час проведення виборів». Караються зазначені діяння, знов-таки, доволі ліберально, порівняно з українським кримінальним кодексом, а саме штрафом або тюремним ув'язненням на строк до 6 місяців.

КК Швеції має певну специфіку порівняно з кримінальним законодавством України. В контексті теми, що розглядається можна вказати на те, що ст. 9 розділу 17-го КК Швеції передбачає, що «якщо злочин є тяжким, то має бути призначене тюремне ув'язнення на строк не більше 4 років». «При визначенні чи є злочин тяжким особлива увага має бути приділена тому, чи було він вчинений із загрозою насильства або пов'язане із зловживанням службовим становищем».

Крім того, у цій же статті КК Швеції зазначено, що «особа, яка отримує, набуває обіцяного або вимагає отримання неправомірної вигоди за голосування певним чином або за утримання від голосування з публічного питання, має бути засуджено, якщо цей злочин не є хабарництвом, за отримання незаконної винагороди за голосування до штрафу або до тюремного ув'язнення на строк до 6 місяців».

В КК Швеції також міститься норма, яка передбачає кримінальну відповідальність за фальсифікацію національного виборчого реєстру. Так, зокрема, в ст. 9 КК Швеції зазначається, що «особа, яка без дозволу намагається отримати інформацію, яка у зв'язку зі здійсненням виборчого права з публічних питань, має утримуватися у таємниці, повинно бути засуджено за порушення таємниці голосування». Покаранням за такі дії виступає штраф або тюремне ув'язнення на строк до 6 місяців.

Данія.

Російський дослідник І. Бутяйкін у своєму дослідженні з питань кримінальної відповідальності у зарубіжних країн за порушення виборчого законодавства вказав на те, що Данія відноситься до країн, які не мають норм, що захищають виборчі права громадян від фальсифікації виборчих документів, документів референдуму і підсумків голосування.

З цим не можна погодитися, оскільки кримінальна відповідальність за фальсифікацію виборчих прав громадян прямо передбачена в главі 13 «Злочини проти Конституції та вищих органів

держави» КК Данії. Так, зокрема, в ст. 116 кодексу зазначається, що «будь-яка особа, яка перешкоджає або намагається перешкоджати будь-яких виборів до Парламенту, до Асамблеї Фарерських островів або до муніципальних або інших органів влади або яка перекручує результати будь-яких виборів або унеможливорює підрахунок голосів, карається тюремним ув'язненням».

Отже, йдеться, серед всього іншого, про: 1) фальсифікацію результатів голосування; 2) знищення або пошкодження інформації, яка відтворює результати народного волевиявлення. Це повною мірою охоплюється поняттям «фальсифікація виборчої документації», про що йдеться у ст. 158 КК України. Строк покарання у виді тюремного ув'язнення за вчинення зазначеного вище злочину (згідно з ст. 116 КК Данії) не перевищує 6 років.

Відповідно до ч. 2 ст. 116 КК Данії, аналогічне покарання передбачене за «фальсифікацію результатів референдумів з державних питань».

На велику увагу заслуговують положення ст. 117 КК Данії, якою встановлюється кримінальна відповідальність за «отримання дозволу взяти участь в голосуванні». Безумовно, йдеться виключно про незаконне отримання дозволу (тобто, можливості). Так, ст. 117 КК Данії наголошує: «Будь-яка особа, яка у зв'язку з виборами або референдумами, вказаними в ст. 116 цього Кримінального кодексу, незаконно отримує дозвіл для себе або для інших взяти участь в голосуванні». Карається зазначене вище діяння, відповідно до КК Данії, «простим ув'язненням або тюремним ув'язненням на будь-який строк, що не перевищує 2 років, або, за наявності пом'якшуючих підстав – штрафу».

Швейцарія.

Наступною країною, кримінальне законодавство якої заслуговує на увагу в контексті нашого порівняльно-правового дослідження, є Швейцарія.

Швейцарія може претендувати на звання найбільш унікальної країни в контексті реалізації виборчих прав громадян. Це пояснюється тим, що в Швейцарії надзвичайно добре розвинене право народу на участь в правлінні держави. Громадяни Швейцарії приблизно 4 рази на рік беруть участь у всенародних голосуваннях. Протягом року їм доводиться голосувати по 20 різним ініціативам на федеральному рівні, в той час як ініціатив на кантональному або комунальному рівні може бути набагато більше. На кантональному і комунальному рівні на народне обговорення можуть бути

висунуті різні теми. Так, наприклад, громадяни кантону Базель, що володіють правом голосу, повинні були прийняти рішення про надання субсидій міському музею для покупки двох картин Пікассо.

Варто наголосити, що на відміну від більшості європейських країн, питання кримінальної відповідальності за фальсифікацію виборів у КК Швейцарії деталізовані достатньо широко й ґрунтовно. Так, у КК Швейцарії відповідальність за злочини, пов'язані із фальсифікацією результатів виборів (Чотирнадцятий розділ КК), передбачені наступними статтями: ст. 279 «Порушення та перешкоджання виборам та голосуванню»; ст. 280 «Підкуп на виборах»; ст. 282 «Фальсифікація результатів виборів»; ст. 282-bis «Полювання за голосами виборців».

Зазначені статті сконструйовані в незвичній для українського кримінального законодавства манері, але характерній для законодавства окремих європейських країн, де увага фокусується на суб'єкті злочину. Розпочинається кожна відповідна стаття КК Швейцарії зі слів «той, хто».

Аналізуючи положення кримінального законодавства Швейцарії щодо кримінальної відповідальності за фальсифікацію результатів виборів і порівнюючи швейцарські законодавчі положення із аналогічними положеннями КК України, варто зауважити, що в КК Швейцарії є окрема стаття, яка називається «Фальсифікація результатів виборів». Проте поряд з цим кримінальним кодексом передбачено окремі статті, які також встановлюють кримінальну відповідальність за інші дії, які в українському кодексі охоплюються складом злочину, передбаченого ст. 158 КК України.

Так, ст. 280 КК Швейцарії встановлює відповідальність за «підкуп на виборах». Зокрема, зазначається, що:

- той, хто пропонує особі, яка має право голосу, подарунок або іншу матеріальну вигоду, обіцяє або пропонує його за те, щоб ця особа проголосувала або вибрала певним чином, брала або не брала участь в референдумі або іншій ініціативі,
- той, хто пропонує особі, яка має право голосу, подарунок або іншу матеріальну вигоду, обіцяє або пропонує його за те, щоб ця особа не брала участь у виборах або голосуванні,
- той, хто, маючи право голосу, допускає те, що йому обіцяють або пропонують подібну вигоду».

Подібні дії караються тюремним ув'язненням або штрафом.

Ст. 282 КК Швейцарії передбачає кримінальну відповідальність за «фальсифікацію результатів виборів». Зокрема, зазначається, що «той, хто:

- фальсифікує, підробляє, усуває або знищує реєстр для голосування,

- незаконно бере участь у виборах або голосуванні, референдумі або іншій ініціативі,

- фальсифікує результат виборів, голосування або збору підписів для проведення референдуму або іншої ініціативи, особливо шляхом додавання, зміни, виключення або викреслення бюлетенів для голосування або підписів, шляхом неправильного підрахунку або неправдивого засвідчення результату, карається тюремним ув'язненням або штрафом.

Хотілося б зауважити на лаконічність швейцарського законодавця. Положення ч. ч. 9-11 ст. 158 КК України: 1) «умисне надання неправдивих відомостей до органу Державного реєстру виборців», 2) «розпорядження щодо внесення завідомо неправдивих відомостей до бази даних Державного реєстру виборців» та 3) «умисне внесення неправдивих відомостей до бази даних Державного реєстру виборців, несанкціоновані дії з інформацією, що міститься у базі даних Державного реєстру виборців, чи інше несанкціоноване втручання у роботу Державного реєстру виборців» у Кримінальному кодексі Швейцарії замінюється на лаконічну фразу «той, хто фальсифікує, підробляє, усуває або знищує реєстр для голосування».

Те ж саме можна сказати і про «незаконну участь в голосуванні». Те, що в КК України визначено як 1) «незаконна передача виборцем виборчого бюлетеня», 2) «викрадення чи приховування виборчого бюлетеня, бюлетеня для голосування на референдумі, виборчого протоколу чи протоколу комісії з референдуму або скриньки з бюлетенями або незаконне знищення чи псування скриньки з бюлетенями», 3) «викрадення чи приховування виборчого бюлетеня, бюлетеня для голосування на референдумі, виборчого протоколу чи протоколу комісії з референдуму або скриньки з бюлетенями або незаконне знищення чи псування скриньки з бюлетенями, що вплинуло на результати голосування виборців на виборчій дільниці або у межах виборчого округу, або призвело до неможливості визначити волевиявлення виборців на виборчій дільниці чи у відповідних виборах (референдумі)», у КК Швейцарії замінюється на лаконічну фразу «той, хто незаконно бере участь у виборах або голосуванні, референдумі або іншій ініціативі».

Ч. 2 цієї ж статті КК Швейцарії вказує на те, що якщо особа діє як посадова, то покаранням є «тюремне ув'язнення на строк не менше 1 місяця». Із тюремним ув'язненням «може бути пов'язаний штраф».

КК Швейцарії містить статтю 282-bis з надзвичайно дивовижною для кримінального законодавства України назвою «Полповання за голосами виборців». Зокрема, ця стаття наголошує, що «той, хто цілеспрямовано збирає бюлетені для виборів або голосування, заповнює або змінює їх або той, хто такі бюлетені для виборів розподіляє, карається арештом або грошовим штрафом».

Отже, підсумовуючи викладене вище, можна впевнено сказати, що кримінальне законодавство окремих зарубіжних країн характеризується широкою різноманітністю в контексті побудови кримінально-правових норм, що встановлюють заборону за дії, пов'язані із фальсифікацією виборчої документації. Порівнюючи зарубіжне кримінальне законодавство, варто наголосити, що в окремі країни пішли по шляху закріплення того, що має назву «фальсифікація виборчої документації» в КК України, у декількох статтях відповідних національних кримінальних кодексів. Ст. 158 КК України багато у чому є надзвичайно громіздкою та незручною. Вважаємо за доцільне висловити припущення щодо доцільності подальшого реформування кримінального законодавства у напрямі «подрібнення» зазначеної статті шляхом виділення окремих частин ст. 158 КК України в окремі статті Особливої частини КК України. Тому досвід зарубіжних країн видається цікавим в контексті реформування, чому будуть присвячені подальші наукові дослідження автора.

Література:

1. Бутяйкин И. А. Уголовная ответственность за фальсификацию избирательных документов, документов референдума и итогов голосования. ... Автореф. дисс. ... к. ю. н. Специальность 12.00.08. – Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Москва, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sartracc.ru/Disser/butjaikin.pdf>
2. Ответственность за нарушение избирательных прав граждан в законодательстве зарубежных стран. – М., 2005. – 144 с.
3. Уголовный кодекс Дании. – СПб., 2001. – 230 с.
4. Уголовный кодекс Швейцарии. – СПб., 2002. – 350 с.
5. Уголовный кодекс Швеции. – СПб., 2001. – 320 с.
6. Уголовный кодекс Эстонской республики. – СПб., 2001. – 262 с.